

PIOTR NOWAK

NATO

**PORZEZ PRYZMAT
WYBRANYCH TEORII
GEOPOLITYCZNYCH**

PIOTR NOWAK

NATO

POPRAZEZ PRYZMAT
WYBRANYCH TEORII
GEOPOLITYCZNYCH

© Copyright by Piotr Nowak 2017

ISBN 978-83-948032-0-9

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Kopiowanie, rozpowszechnianie części lub całości

bez zgody autora zabronione

Wydanie I 2017

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział I - Historia NATO.....	9
1. Geneza powstania Sojuszu Północnoatlantyckiego – początek Zimnej Wojny	9
2. Pakt Północnoatlantycki w okresie Zimnej Wojny	14
3. Nowe koncepcje strategiczne NATO po Zimnej Wojnie	20
4. Historia najnowsza NATO – operacje w Jugosławii i Afganistanie	25
5. Struktura Paktu Północnoatlantyckiego	30
Rozdział II - Geopolityka	41
1. Definicja i historia geopolityki	41
2. Aktorzy geopolityki. Interesy i potęga	46
3. Geopolityka ponowoczesna	50
4. Wybrane teorie geopolityczne	54
1.1 Wielka szachownica Zbigniewa Brzezińskiego	54
1.2 Zderzenie cywilizacji Samuela Huntingtona	65
1.3 Teoria Heartlandu Halforda Johna Mackindera oraz Rimlandu Nicholasa J. Spykmana	75
Rozdział III - NATO poprzez pryzmat wybranych teorii geopolitycznych	82
1. NATO a członkostwo sworzni wyodrębnionych przez Zbigniewa Brzezińskiego	82
2. NATO a Cywilizacja Zachodnia Huntingtona	91
3. Heartland i Rimland a NATO.....	101
Zakończenie	109
Bibliografia.....	112

WSTĘP

Od zakończenia Zimnej Wojny, obalenia muru berlińskiego i zjednoczenia Niemiec w dyskusjach na temat stosunków międzynarodowych bez przerwy pojawia się i nieustannie powraca temat Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Są to, z jednej strony, głosy mówiące o potrzebie trwania NATO, gloryfikujące jego istnienie, próbujące potwierdzać, że pokojowy koniec Zimnej Wojny należy zawdzięczać właśnie Sojuszowi. Inni twierdzą, że po rozpadzie Związku Radzieckiego i widma konfliktu istnienie organizacji takiej jak NATO nie ma już racji bytu. Nie ma potrzeby dalej dbać o zbiorową obronę, kwestia bezpieczeństwa w Europie może ustąpić zagadnieniom integracji ekonomicznej i politycznej. Trzecie stanowisko natomiast stwierdza, że NATO jak najbardziej jest wciąż potrzebne, jednak nie w takiej formie w jakiej istniało przez ostatnie lata. Mówi się o konieczności gruntownej reformy Sojuszu, przystosowania go do nowego świata w XXI wieku. Świata, w którym zmianie uległy standardowe zagrożenia i definicje bezpieczeństwa. W związku z tym organizacja zajmująca się ochroną tego bezpieczeństwa również musi ulec ewolucji. Już George Robertson, Sekretarz Generalny NATO w latach 1999-2004 mówił, że: „NATO musi się zmienić. Zmienić i ewoluować swoje siły zbrojne”. Rok 2014 przynosi rocznicę 65 lat istnienia Paktu Północnoatlantyckiego. To dobry moment na bliższe zbadanie istoty Sojuszu i jego roli we współczesnym świecie.

Praca ta skupi się przede wszystkim na zobrazowaniu NATO poprzez wybrane teorie geopolityczne. To geopolityka od lat kształtuje i warunkuje stosunki międzynarodowe, relacje między państwami. Jest wyznacznikiem narodowych i ponadnarodowych strategii, zarówno bezpieczeństwa, jak i bardziej kompleksowych zagadnień. Celem pracy jest przedstawienie historii NATO, zarówno z początków jego istnienia jak i z czasów nam współczesnych. Poprzez zestawienie jej z wybranymi teoriami geopolitycznymi praca ma udowodnić, że działania Sojuszu, sens jego powołania oraz dalszego trwania ma rację bytu. Kolejnym celem pracy jest więc udowodnienie, że NATO wpisuje się w system stosunków międzynarodowych jaki nakreślają wybrane teorie geopolityczne. Jest aktywnym jego członkiem a jego obecność jest w pełni uzasadniona nie tylko w jednej, ale w wielu teoriach. Rozważania nad istnieniem NATO poprzez pryzmat wszystkich przytoczonych w pracy teorii ma stanowić także dowód na to, że Sojusz wciąż jest pełnoprawnym graczem na arenie międzynarodowej i wbrew głosom jego przeciwników prawdopodobnie długo jeszcze pozostanie jedną z podstawowych organizacji międzynarodowych na świecie. Pomniejsze, częściowe cele poniższej pracy to między innymi przedstawienie ciągłej aktualności teorii geopolitycznych, zwłaszcza tych, które liczą już sobie wiele lat. Czy funkcjonowanie NATO, jego strefa zainteresowania oraz działania wypełniają hipotezy zawarte w tych teoriach? Czy Sojusz stanowi przykład na to jak teoria zamienia się w praktykę?

W pracy poniższej, w celu kompleksowego zbadania tych założeń posłużę się kilkoma metodologiami naukowymi. Rozbudowany zakres przedmiotowy pracy uniemożliwia bowiem ograniczenie się do jednej, dominującej. Początkowo będzie to bez wątpienia analiza historyczna, związana z charakterem pierwszego rozdziału, który skupiony jest na powstaniu Sojuszu. Zastosuję również metodę analizy porównawczej oraz instytucjonalno – prawnej, zwłaszcza w kwestiach porównania działań NATO, jego struktur organizacyjnych z głównymi założeniami poszczególnych teorii geopolitycznych. W przypadku podsumowywania każdego kolejnego spojrzenia na NATO poprzez pryzmat kolejnych teorii odwołam się do analizy dedukcyjnej oraz indukcji – postaram się na podstawie zebranych danych przedstawić prawdopodobny dalszy rozwój wydarzeń, działań NATO. Jest to też jedna z kluczowych kwestii poruszonych w poniższej pracy, która ma stanowić także drobną próbę prognozy w jakim kierunku powinno ewoluować NATO, aby jak najlepiej sprawdzać się na arenie zmieniających się stosunków międzynarodowych XXI wieku. Jak pokazały wydarzenia z początku 2014 roku, zmieniających się niezwykle dynamicznie.

Praca podzielona jest w sposób przejrzysty i rozłączny. Jedyne rozdział III stanowi syntezę I oraz II, gdzie bazę pojęciową oraz informacyjną postaram się wykorzystać do przedstawienia tezy, że NATO wpisuje się w poszczególne teorie geopolityczne, że każda wybrana teoria znajduje dla Paktu uzasadnienie jego istnienia a także dalszego trwania.

W rozdziale pierwszym opiszę szczegółowo historię Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zacznę od pierwszych prób utworzenia w Europie organizacji zbiorowej samoobrony, poruszając jednocześnie kwestię atmosfery panującej na świecie po zakończeniu II wojny światowej. Przybliżę przyczyny Zimnej Wojny oraz powstania NATO i Układu Warszawskiego. Następnie skupię się na ewolucji kolejnych koncepcji strategicznych Sojuszu, wybierając te najbardziej istotne w historii NATO. Druga część rozdziału poświęcona będzie współczesnym działaniom NATO. Z pomocą analizy instytucjonalnej, poprzez pryzmat organów Paktu opiszę jak Sojusz stara się radzić sobie w okresie pozimnowojennym, gdy wciąż pojawiają się głosy o braku potrzeby na dalsze trwanie organizacji. Odnosząc się do spraw najbardziej bieżących w momencie pisania pracy, tj. 2014 roku uznałem za wskazane nie uwzględniać wydarzeń z tego roku (tyczy się to głównie kwestii Ukrainy i Krymu). Dynamika tych wydarzeń bowiem rodzi we mnie obawę o ich szybką dezaktualizację, nawet w toku tworzenia poniższej pracy.

Rozdział drugi będzie opisem geopolityki jako takiej. Przybliżę historię tego pojęcia, jego ewolucję, zastosowanie w stosunkach międzynarodowych. Przedstawię trudne początki nauki o geopolityce oraz jej odrodzenie wraz z końcem II wojny światowej. Druga część rozdziału będzie opisem trzech wybranych przeze mnie teorii geopolitycznych. Skupię się nad ich autorami, głównymi tezami ich teorii oraz postaram się odpowiedzieć na pytanie jak bardzo aktualne są ich wnioski obecnie. Do pracy tej wybrałem teorię „wielkiej szachownicy” Zbigniewa Brzezińskiego, „zderzenia

cywilizacji” Samuela Huntingtona oraz teorię „heartlandu” i „rimlandu”, kolejno Johna Mackindera i Nicholasa Spykmana. Wybór ten uwarunkowany jest zainteresowaniem wszystkich tych badaczy rejonem Europy lub Eurazji, co w związku z tematem przewodnim – NATO, jest jak najbardziej uzasadnione.

Trzeci rozdział stanowić będzie połączenie pierwszego i drugiego. Zestawię wybrane teorie geopolityczne oraz NATO, aby sprawdzić czy Pakt wpisuje się swoimi działaniami lub istnieniem w podstawy wybranych teorii. Sprawdzę, czy zarówno terytorialnie jak i poprzez swoje działania NATO stanowi ważnego gracza w przedstawionych teoriach. W przypadku Brzezińskiego skupię się na zainteresowaniu NATO sworzniami geopolitycznymi, które Brzeziński uważa za główne miejsca zainteresowania i równowagi polityki światowej. Przy zestawieniu z Huntingtonem sprawdzę, czy NATO wpisuje się w koncepcję militarnego przedstawiciela „zachodniej cywilizacji”. Przy teorii „heartlandu” i „rimlandu” natomiast sprawdzę, czy NATO jest zainteresowane kontrolowaniem serca kontynentu i czy jako przedstawiciel regionu „rimlandu” faktycznie stanowi „władcę” tego regionu świata.

Rozdział czwarty poświęcony będzie miejscu NATO w XXI wieku i jego działalności na świecie. W pierwszej kolejności poruszę zaangażowanie Paktu w misjach humanitarnych, wpięrow wyjaśniając jak możemy te misje rozumieć, klasyfikować i jaką rolę Pakt jest w stanie pełnić w ich ramach. Następnie skupię się na obecnie chyba najważniejszej roli NATO, jaką jest działanie Paktu w „wojnie z terroryzmem”. Wyjaśnię genezę tego zjawiska, rolę jaką Sojusz może w nim odgrywać oraz przede wszystkim zaangażowanie NATO w Afganistanie. Na końcu rozdziału podejść do tematu od strony stricy naukowej i przedstawię miejsce NATO w XXI wieku poprzez przywołanie tzw. „teorii sojuszy”. Sprawdzę, czy teorii ta wyjaśnia sens dalszego istnienia Paktu, potrzeby jego reformy i przystosowania do nowego świata.

Ostatni, piąty rozdział dotyczyć będzie relacji NATO z najważniejszymi organizacjami w Europie. Wyróżniłem tutaj zwłaszcza stosunki NATO z Unią Zachodnioeuropejską jak i Unią Europejską. Poruszę kwestie współpracy oraz ewentualnych tarć pomiędzy organizacjami. Są one ciekawe zwłaszcza z tego względu, że następuje tutaj wielokrotne zdublowanie uczestnictwa – większość krajów aktywnie działa we wszystkich trzech organizacjach. Koniec rozdziału dotyczyć będzie przypadku Niemiec. Postaram się odpowiedzieć na pytanie czy RFN ma szansę stać się hegemonem w NATO i zająć w tej roli miejsce USA. Odpowiedź oparta będzie zarówno na analizie zaangażowania Niemiec w działaniach NATO jak i ich szans na członkostwo w Stałej Radzie Bezpieczeństwa ONZ.

Literatura z jakiej będę korzystał to przede wszystkim literatura naukowa oraz monografie. Siłą rzeczy, w związku z wybranymi teoriami geopolitycznymi trzonem mojej pracy będzie „Zderzenie cywilizacji” Huntingtona, „Wielka szachownica” Brzezińskiego oraz zbiór informacji na temat prac

MacKindera oraz Spykmanna. Posiłkować się będę licznymi opracowaniami z dziedziny geopolityki oraz stosunków międzynarodowych. Będą to źródła zarówno stricte akademickie, jak opracowania prawnicze z prawa międzynarodowego publicznego jak i bardziej popularnonaukowe, będące książkami o tematyce bezpieczeństwa, NATO, organizacji międzynarodowych oraz licznych raportów o ewolucji pojęcia bezpieczeństwa w Europie.

Szczególnie interesujące i pomocne przy wielu fragmentach pracy okazało się Vademecum NATO wydawane z okazji jubileuszu Sojuszu z 1999 roku, ponownie wydane w 2006. Zawierało skondensowaną i opracowaną w sposób przejrzysty, ale nie wybiórczy, wiedzę z praktycznie wszystkich dziedzin działalności i struktury NATO. Były tam informacje historyczne, proceduralne a także szczegółowo opisane pionierzy administracyjne cywilne i wojskowe Paktu.

W celu uzyskania najnowszych informacji oraz opinii sięgałem również do zasobów Internetu, korzystając zarówno z encyklopedii internetowych różnego rodzaju jak i oficjalnych portali internetowych interesujących mnie organizacji, jak ONZ czy oczywiście NATO. Zwłaszcza te najnowsze materiały rzadko dostępne były w języku polskim, więc czasami musiałem posiłkować się angielskimi portalami.

Próba zebrania tematów tak obszernych jak historia NATO, jego koncepcji strategicznych, kontrowersji wielu współczesnych działań czy też debat nad sensem istnienia Sojuszu, w jednej pracy jest niezwykle trudne. Z jednej strony ogrom materiału ułatwia swobodne dobieranie źródeł, z drugiej jednak, bardzo łatwo otrzeć się o banał, traktując pewne kwestie „po macoszemu”. Dodatkowym utrudnieniem jest zestawienie tych informacji z ogromną dziedziną nauki jaką jest geopolityka. Mimo sporego wyzwania, związanego z próbą połączenia w jednej pracy dwóch tak obszernych i szczegółowych tematów badawczych, mam nadzieję, że praca ta odpowie na postawione wyżej pytania, będzie stanowić poparcie dla zawartych w niej tezach, a potencjalnemu czytelnikowi umożliwi pogłębienie jego wiedzy, zarówno o geopolityce jak i o NATO.